

en onbesmette zuiverheid van zijn, dan liggen hier de doodsche velden der vervelingen, voor hen die in zelfuitputting zich van de voedende wereld te ver verwijderen, en opgetrokken staan de verfijnde tenten voor de genietingen in de zielsverkleuringen, die de habijten zijn voor het koninklijk spel van Heilige Afstand en Afzonderlijkheid. Maar aan de overzijde liggen de onschatbare mijngroeven der edelste zielewaarden, want eenzaamheid kan het beste van een mensch, dat wat des geestes is, als een ongerepte stilte omsluiten. In de moeilijke tochten naar de ijle hoogten van het geestesleven, waarin geen hoogte bepaald noch voorgoed gesteld is, verdwijnt het gezicht van menschen en aarde; alles vereenvoudigt en verzamelt zich, ver-dicht zich in de enkele overgehouden bouwstoffen der buitenwereld, die licht en wezenlijk genoeg zijn om verplaatsbaar en on-bezwaarlijk te zijn. Zoo bestaan de middelen van deze reizigers als regel uit hetgeen het dichtste bij, het verknochtst aan eigen lichaam en leven is. Uit deze soort komen de schilders van de kleine kamerdingen, van het stille leven, van steentjes en bloemen, maar ook de machtige bekenners van 's menschen leven achter zijn dagelijksche mombakkes, de schilders van gezichten waar geen andere gezichten meer tusschen zijn: die van het eigen zelf.

Deze, uit een autonome kracht zich voedende en zich daarvan bewust zijnde, menschen, kunnen schoonheid geven, die verre van de kleine ikheids-praai en opgeblazen genotzucht der van zich zelf te zeer verzadigden, de diepste regionen der innerlijke religiositeit, in zelfinkeer en zuivering in stilte, benaderen. Er zijn geen andere laatste wegen dan de eenzame belijdenis en de eenzame tocht naar sprakelooze ijlen voor deze edelste vogels van den geest. Hier verdampt de kunst. Hier is het heilige inademen; in de beelden van het scheppingsverhaal zou men zeggen, dat God zijne scheppingen terugneemt.

Zoo in de tijden deze waarheden, zwakker of sterker, primitief of meer gesublimeerd, zich hebben doen gelden, — maar nooit in die mate als mogelijk is geworden na de ontdekking der autonome krachten in den mensch sinds de Italiaansche bloei der persoonlijkheid, vagelijk en gevaarlijk-populair aangeduid met het woord renaissance —, dan is daartusschen en daarneven steeds eene andere zielsgerichtheid motorisch werkzaam geweest, die zich met het in den regel onbegrepen woord „monumentaliteit” tegenover het renaissancistische beginsel stelt, doch die met voorbijgaan van deze te slecht nog bepaalde en te weinig doorgronde woorden, het best kan worden begrepen als komende van de zielskracht, die 's menschen Afhankelijkheid tot kern-idee heeft. Uit dit afhankelijkheidsgevoel is ook het buitenmenschelijke gekomen en in de kunsten ontstonden die werken, welke geboren waren uit de adoratie van een buiten-menschelijk gestelde Godheid. In de overgave daaraan verliest het sub-